

Ida Gerhardt en de "epheben"

door Hans Wiersma

In de nacht van vrijdag 15 augustus 1997 overleed te Warnsveld, in de ouderdom van 92 jaar, dr Ida G.M.Gerhardt, Nederlands dichteres van groot formaat, oud-stadgenote als lerares klassieke talen aan het gemeentelijk Lyceum te Kampen, thans "Almere College" geheten. De redactiecommissie van de Kamper Almanak achtte een "in memoriam" in de editie 1998 op zijn plaats, ware het niet, dat reeds aan de Kamper Almanak 1996 door Jeroen Kummer een artikel werd bijgedragen, waarin werkelijk alles staat, wat men in een "in memoriam" zou willen vinden. "Mijn prachtige, mijn hondse baan. De dichteres Ida Gerhardt in Kampen", is de titel van dat artikel.

Naar dit uitstekende artikel willen wij daarom in eerste instantie verwijzen, vóór wij verdergaan. Want verdergaan willen wij wel. Begin 1990 telefoneerde ons Ida Gerhardt met een dringend verzoek, dat we weliswaar reeds eenmaal in het Nieuw Kamper Dagblad hebben ingewilligd (rubriek "Vroeger, weetjewel...", 8 maart 1990; "pleidooi voor een bevrijdingsgedicht"), maar dat we ook in de huis-aan-huis verstrekte Kamper Almanak 1998 beantwoording willen gunnen. Het betreft Ida Gerhardts klassiek geworden oorlogsgedicht "Het Carillon", waar regelmatig naar gegrepen wordt, wanneer Nederlanders een even welsprekende als bekende dichterlijke illustratie zoeken van wat zij in de bezettingstijd van nazi-Duitsland collectief te lijden hebben gehad. Voor Kampenaren al helemaal

Ida Gerhardt bij haar laatste bezoek aan Kampen toen de bundel "Licht op het water", uitgave van Kok, redactie Hans Bouma, werd gepresenteerd. Ook aan deze "Kamper" bundel had Ida Gerhardt enige van haar gedichten bijgedragen. De bundel verscheen in juli 1991.

foto Freddy Schinkel

een logische greep. Gedichten over Kampen zijn er toch al niet zoveel, laat staan over Kampen in oorlogstijd. En als je dan zo'n subliem gedicht bij de hand hebt, waarom zou je er dan niet meer dan eens naar grijpen?

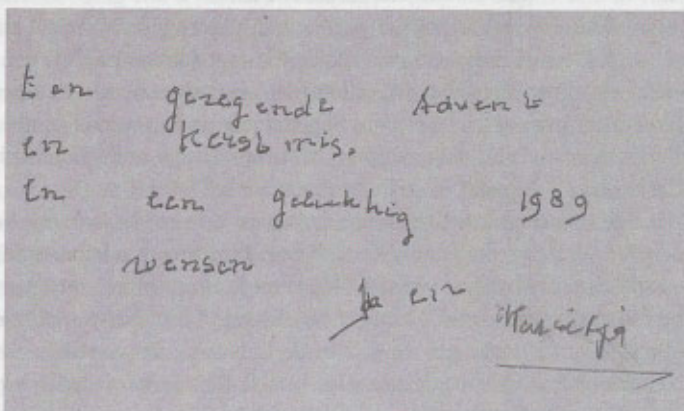
Maar Ida Gerhardt raakte wel eens lichtelijk geïrriteerd bij die repeterende aandacht voor "Het Carillon", alsof er nooit iets anders bruikbaar uit haar pen was gevloeid in een leven van scheppende arbeid. Daarom attendeerde zij mij in het telefoongesprek van begin maart 1990 nadrukkelijk op het gedicht "Intocht" om het hier en daar eens ter promotie te bespreken. Het is te vinden in haar laatst-verschenen bundel "De Adelaarsvarens" (Atheneum-Polak & Van Genep, Amsterdam 1988).

Een bundel, die op zichzelf voor mij al een ontroerend docu-

ment is. Ida schonk mij de bundel bij verschijning in 1988 en had er op een los papiertje een "Advents-, Kerst-en Nieuwjaarsgroet voor 1989" aan toegevoegd, van haarzelf en van haar vriendin, biografe en "exegeet" dr Marie van der Zeyde, op het briefje met familiale tederheid "Marietje" genoemd. Mevrouw Van der Zeyde overleed begin maart 1990 en heeft dus over de bundel "De Adelaarsvarens" in zijn uiteindelijke vorm, nóch in haar biografisch getinte boekje "De hand van de dichter; over Ida Gerhardt" uit 1974, nóch in de "exegetische" studie "De wereld van het vers; over het werk van Ida Gerhardt" uit 1985, toelichtend kunnen schrijven. Alleen de bundel zelf bevat onder "aantekeningen" enige uitleg.

Wat het ontroerende van de bundel zelf als document betreft: het handschrift op het los ingevoegde briefje was onmiskenbaar dat van Ida, maar van de ordelijke, rechte regels en de stoere beheersing van het schrift was niets meer gebleven. In een aantekening bij de bundel "De Adelaarsvarens" meldt zij ergens, dat sinds 1983 haar gezichtsvermogen zodanig achteruit is gegaan, dat er van lezen geen sprake meer is. Dat zij sindsdien toch nog poogde simpele, hartelijke mededelingen "op het gevoel" neer te schrijven, is bewonderenswaardig. Die laatste door mij ontvangen bundel heeft er een geweldige, menselijke meerwaarde door gekregen.

Het gedicht "Intocht", waarvan Ida Gerhardt mij de promotie verzocht, is een letterlijk gelokaliseerd en gedateerd Kamper gedicht; de dichteres voegde er "Kampen, april 1946" aan toe. Het gaat over de te Kampen schoolgaande gymnasiasten, 's morgens op de fiets aankomend uit Genemuiden en Zwartsluis, op weg naar het laatste schoolkwartaal. Het is die jeugd, die de oorlogsjaren heeft meegemaakt en die dan, met jeugdige kracht en optimisme op weg is, via de school naar de toekomst. Ze fietsen met zijn vieren naast elkaar -

dat kon in die tijd van nog weinig auto's- "pal gebogen op het stuur". Ze komen via de IJsselbrug over de IJsselkade. De dichteres ziet ze en ontwaart onder hen zelfs twee op een ongezadeld paard!

En dan trekt zij een vergelijking met wat zij ooit met betrekking tot Griekenland (het oude Hellas) zag: de "epheben-stoet" (stoet van Griekse jongens in de dienstplichtige leeftijd) op het fries van het Parthenon, de door de beeldhouwer Phidias en/of de zijnen versierde tempel van de godin Athene, op de berg Acropolis. Zij zijn nu nog te zien in het Brits Museum te Londen als "de marmeren beelden, die ambassadeur Lord Elgin eens uit Griekenland meenam". Leest u het hele gedicht nog maar eens na:

INTOCHT

Kampen, april 1946

Zij komen uit de verte aan,
gereed er zich weer door te slaan,
de werkers van het eerste uur,
die steeds met vieren naast elkaar
en pal gebogen op het stuur,
uit Genemuiden en Zwartsluis
windomwaaid en met wapperend haar
het laatste schoolkwartaal ingaan.
Vooraan bereiden hun de baan,
de bijnaam dragend van 'het gruis',
die straks hun eerste Grieks verslaan.
Ik krijg hen in dit vroege licht,
hier waar ik op de kade sta,
steeds duidelijker in het zicht.
Daar komen er waarachtig twee
—zij doen de anderen uitgeleide—
die, teugels losjes om de pols,
een ongezadeld paard berijden.
Boers en klassiek, niet te geloven.

Toen was het, waar ik stond alleen,
dat mij het Parthenon-fries verscheen:
te paard te voet de ephebenstoet,
opgaand, Athene tegemoet;
vereeuwigd in de marmersteen.
Het was er even en verdween.

En weer gewend naar wie daar kwamen
—en ik zag hen door tranen heen—
wist ik dat ook dit Hellas was.
De tijden waren niet gescheiden.
Heeft één van hen dit ook geweten?
En nader kwamen zij en nader.

Ik ben, ook zelf een poldermens,
het tot op heden niet vergeten,
wat ik te zeggen nauw vermag:
die winderige lentedag
dat ik het fries van Phidias,
dat ik The Elgin Marbles zag.